

УДК 304.44:7.04

Олег **Чуйко**

кандидат мистецтвознавства, доцент.
Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника

ХРАМИ-РОТОНДИ В КОНТЕКСТІ МІЖКУЛЬТУРНИХ ВЗАЄМИН ДАВНЬОГО ГАЛИЧА ХІ–ХІІІ СТОЛІТЬ

Анотація. У пропонованій статті порушено проблему походження та стилістичної спорідненості особливого типу сакральних споруд, названих у науковій літературі “великоморавські ротонди”. Простежено умови поширення таких храмів на теренах Русі в ХІ – ХІІІ ст. та формування їх об’ємно-просторової структури, стилістики декору, позначеної мистецькими впливами європейського Середньовіччя, зокрема романського стилю.

Розглянуто історико-культурні передумови появи на Галицькій землі центричних споруд, зокрема, один із шляхів поширення сюди християнського віровчення з Великої Моравії, а також налагодження активних політичних контактів між Галицьким князівством і Угорщиною, де виявлено найбільше середньовічних культових об’єктів саме такого типу.

З’ясовано, що, попри виразні ознаки західноєвропейських впливів, храми центричного типу на теренах Південно-Західної Русі засвідчують своєрідність місцевої архітектурної традиції, вираженої в технології мурування, планувально-композиційних закономірностях і унікальності декорування інтер’єрів.

Ключові слова: ротонда, квадрифолій, романський стиль, апсида, композиція, архітектура.

Збережена в Галичі історична архітектурна спадщина вимагає уваги не лише в загальноукраїнському, але й у світовому аспекті як приклад мистецького піднесення за умов активних міжкультурних зв’язків і магістральних європейських стильових впливів на вітчизняне мистецтво. Формування архітектури Давнього Галича як першорядного міста, столиці європейського значення, відбувалася в осередку найважливіших транс’євро-

пейських комунікаційних шляхів.

Серед архітектурної спадщини Галицько-Волинського князівства вирізняються особливі типи культової споруди – храм-ротонда та храм-квадрифолій, які повноцінно репрезентують результат міжкультурних взаємних у сфері тогочасного культового будівництва, передовсім галицько-угорських художніх зв'язків.

Дослідження фундаментів церков-ротонд на теренах Давнього Галича розпочалось у 80-х рр. ХІХ ст. з публікацій І. Шараневича, професора історії Львівського університету, який разом з Л. Лаврецьким, парохом с. Залуква, виявили в околицях кілька фундаментів центричних у плані споруд [27]. Наступний етап досліджень пов'язаний з діяльністю археологічної експедиції Ярослава Пастернака у 1930-х рр. Саме цьому видатному науковцеві належить відкриття ротонди у с. Побе-режжя, а також ротонди з трьома апсидами на Воскресінську, поблизу Мозолевого Потоку, на руїни яких звернув його увагу М. Драган [18].

У 1978–85 рр. на території колишнього Галицького князівства працювала архітектурно-археологічна експедиція Львівського відділення Інституту археології АН України за участю науковців П. Раппапорта та О. Іоаннісяна. Заново було обстежено споруду відкритого ще І. Шараневичем так званого «Полігону» у вигляді ротонди-квадрифолія, визначено її датування і стилістичні особливості [6].

У 1982-83 рр. археологічна експедиція на чолі з Б. Томенчуком ґрунтовно обстежила Олешківське городище на лінії Р. Прут з відомим нині об'єктом під назвою «Олешківська ротонда» [21].

Культовим спорудам, що мають у плані форму кола чи квадрифолія, присвятили свої наукові публікації Ю. Диба, В. Залозецький, О. Іоаннісян, І. Могитич, Г. Логвин, В. Ярема, окремі польські вчені, зокрема А. Жакі, Ф. Куниш, З. П'яновський, Й. Фразік. Однак більшість таких об'єктів досі не мають точного датування та інтерпретації в культурологічному контексті.

Мета пропонованої публікації – розкрити стильову спорідненість церков-ротонд, які збереглися на теренах Давнього Галича, а також на землях, що перебували у сфері впливу Великої Моравії; з'ясувати чинників їх поширення в період

панування романського стилю та подальшу роль у вітчизняному культовому будівництві.

Сучасні дослідження підтверджують, що початок храмового будівництва на землях Південно-Західної Русі був зумовлений проникненням сюди християнства з Балкан і Великої Моравії у другій половині IX – X ст. Невибагливості обряду перших християнських громад відповідали компактні храми-ротонди, які переважно відігравали роль хрещалень. Зразком ранньохристиянських культових споруд є ротонда в Горянах поблизу Ужгорода. Питання щодо походження цієї пам'ятки має дискусійний характер. Дослідник середньовічної культури на теренах Русі-України Олег Іоаннісян вважає, що вона постала як класичний взірець угорської архітектури XIII ст., втіливши тип центричного храму, типового для архітектури середньовічної Угорщини. На противагу цьому автору, історик архітектури Іван Могитич зараховує храм-ротонду в Горянах до здобутків давньоруського будівництва [16, с. 24], [14, с. 212]. Зазначимо, що пам'ятка датується вельми розширено: від X – до XIV ст., зокрема, І. Могитич датує ротонду в Горянах кінцем X – XI ст. [17, с. 58].

На думку І. Могитича, саме з угорськими, а точніше – з великоморавськими традиціями IX – X ст., слід пов'язувати церкву у с. Корчеві поблизу Ужгорода. Ротонда шестиконхова в плані, вписана в коло. Зовнішній її діаметр – 9 метрів [15, с. 9]. На теренах Європи ротонди такого зразка географічно обмежуються кордонами Великої Моравії, хоча аналогічні споруди того часу відомі у Візантії, Тавриді, у Болгарії, на Кавказі. Закарпатські церкви-ротонди найближчі за характером до великоморавських. Проте окремі ознаки дають підстави пов'язувати Горянську ротонду з давньоруською архітектурною традицією, насамперед тому що Горянська й Корчівська ротонди збудовані з плінфи на цем'янковому розчині, тобто з матеріалів, які в той час використовувала київська будівельна школа. Науковці довели, що будівельною мірою ротонди в Горянах є візантійська (грецька) стопа (приблизно 31 см), що засвідчує її приналежність до пам'яток галицької архітектурної школи, яка ґрунтувалася значною мірою і на візантійських традиціях [4, с. 222-227].

Політичні та культурні зв'язки між Галичиною та Польщею й Угорщиною яскраво втілилися сама в галузі архітектури.

Монументальне будівництво в Галицькій Русі розпочалося в першій чверті XII ст. після того, як в 1116 р. (за іншими джерелами – в 1119 р.) князь Володар Ростиславич спорудив церкву Іоанна в Перемишлі. Незважаючи на те, що її збудували відповідно до канонів давньоруської храмової споруди, зокрема, хрестово-купольного храму, базованого на візантійській традиції, ця церква була зведена не із класичної для Давньої Русі плінфи, а із добре витесаних квадратів вапняку, тобто в техніці, типовій для романської архітектури.

На думку деякого з науковців, з Угорщиною була тісно пов'язана поява в галицькому зодчестві другої половини XII ст. групи пам'яток, з якими в давньоруську архітектуру не лише окремими елементами романської архітектури, але й характерними для романського стилю типами храмів, якими є ротонди і квадрифолії [8, с. 36-49]. Вони належать саме до тих центричних споруд, які простежуються в XI – XIII ст. у архітектурі Угорщини (у тому числі в архітектурі Трансильванії та Словаччини). Ротондальні споруди в Галичі будувалися для релігійних потреб православних замовників і слугували насамперед храмами приміських княжих монастирів [7, с. 106]. Так, наприклад, один з них – квадрифолій у с. Побережжя – був присвячений руським святим Борисові та Глібу, що відкидає можливі припущення, про функціонування цієї культової споруди в рамках латинського обряду [10, с. 54-55].

Саме на цьому етапі розвитку галицької архітектурної школи, який припадає на другу половину XII ст. і представлений найбільшою кількістю ротонд і квадрифоліїв, романський мистецький стиль виразно позначився на кожній новозбудованій сакральній споруді. Замовниками храмів тоді були не лише представники княжих династій, але й боярська знать, багате купецтво, ремісничі корпорації Галича. У виборі зразків вони нерідко керувалися проугорськими чи пропольськими політичними поглядами, адже окремі замовники перебували у шлюбах з вихідцями із сусідніх країн, а також сповідували поширені на Заході релігійні вчення, були відкритими до сприйняття інших, аніж на батьківщині, культурних типів.

Як вдалося документально встановити під час проведених розкопок О. Іоаннісяна на архітектурному об'єкті, відомому в історичній науці як «Полігон», до періоду розквіту галицької

будівельної школи належить і центрична споруда, розташована між селами Залуква і Шевченкове [8, с. 43]. Уточнити датування згаданої ротонди-квадрифолю дозволили керамічні плитки з рельєфним зображенням орлів і грифонів, знайдені археологами 1979 р. Такий тип плиток застосовували лише у двох пам'ятках галицького й загалом давньоруського зодчества – Успенському соборі в стародавньому Галичі [13, с. 87-98] і дерев'яній церкві домонгольського періоду у Василеві [20, с. 112]. Зважаючи на те, що вся партія плиток була виготовлена для облицювання Успенського собору, а їх надлишок відправлено на оздоблення «Полігону» та церкви у Василеві, обидві згадані споруди можна датувати серединою – другою половиною XII ст., тобто періодом правління Ярослава Осмомисла.

Слід зазначити, що центричний храм-ротонда дуже рідко зустрічається в давньоруській архітектурі вказаного часу. Зокрема, за межами Галицької землі відомі поодинокі пам'ятки такого типу: побудована в другій половині XII ст. «Німецька божниця» у Смоленську [2, с. 140-150], споруда XII – XIII ст. у княжому Києві [1, с. 182] і два храми у Володимирі-Волинському, які датуються другою половиною XIII ст. [9, с. 25-33].

Якщо в давньоруській культурі храми-ротонди виступають поодинокими пам'ятками, то в романському мистецтві, особливо в країнах Центральної Європи, вони були доволі розповсюдженими [22, с. 135]. Однак у романській архітектурі тип квадрифоля, план якого нагадує чотирипелюсткову квітку, є рідкісним. Зокрема, у чеському зодстві відомо три чотирипелюсткові за планувальною структурою храми: ротонда святого Віта в Празі, побудована в X ст., церква Яна на Забродлі в Празі та храм Петра і Павла у Ржепор'ї під Прагою (XII ст.) [6]. Костел Марії на Вавелі у Кракові – єдиний квадрифолій у романському мистецтві (X ст.) середньовічної Польщі.

Найбільшого поширення квадрифольний тип сакральних споруд набув у архітектурі романського стилю в Угорщині. Їх будівництво започатковане ще в XIII ст. Відтоді в центральній Угорщині збереглися дві визначні пам'ятки: двоповерхові ротонди в Яку та Папоці. Ще один чотирипелюстковий за контуром храм можна побачити в Храсті під Горнадом, що в Словаччині. Найбільше пам'яток такого типу представлено в Трансильванії (каплиці в Георгієлі, Сонцієлі, Одоргеї та Гурасаді) [6, с. 242].

Отже, згідно з гіпотезою О. Іоаннісяна, у Давньому Галичі вже на будівництві Успенського собору працювали угорські майстри. Саме їхня артіль запровадила до столиці Галицького князівства невідомий перед тим тип ротонди-квардифолію. Галицькі шанувальники романського мистецтва запозичили не лише планувальну композицію, але й характер білокам'яного різьблення. Наприклад, мотив виноградного листа на архівольті галицької церкви пророка Іллі має прямі аналогії серед угорських пам'яток XII ст. [8, с. 41, рис. 2].

Політичні реалії другої половини XII ст. створили сприятливі умови для інтенсивних галицько-угорських художніх зв'язків. Це був період налагодження активних політичних контактів між Галицьким князівством і Угорщиною. Кінець 50-х рр. XII ст. характеризувався боротьбою Ярослава Осмомисла з князем-вигнанцем Іваном Берладником за сфери впливу в Дунайському Пониззі, яка завершилася перемогою галицького володаря 1159 р. Це робить зрозумілими рядки автора «Слово о полку Ігоревім» про те, що Осмомисл «зачинив Дунаю ворота» і «підпер гори Угорської своїми залізними палками». Існували ще інші писемні джерела, які використав у своїй праці «История Россійская» Василь Татішев. Він змальовує ситуацію періоду найвищого піднесення Галицького князівства, коли процвітала культура й ремесла краю, а «вчені умільці та ремісники від всіх країн до нього приходили й городи заселяли, якими збагачувалася земля Галицька у всьому» [19, 103]. Будівництво Успенського собору та храму під назвою «Полігон» на Залуквівській височині в середині – другій половині XII ст. за участю угорських майстрів саме є яскравим підтвердженням текстів давньоруських літописців.

Заслужують на увагу міркування одного з перших дослідників давньогалицьких ротонд О. Іоаннісяна: «Галицькі ротонди – здається, єдиний в історії давньоруського зодчества приклад прояву на руському ґрунті не тільки романської будівельної техніки та елементів декоративного оздоблення храмів, але й західних типів культових споруд. Якщо угорський зодчий, який будував Успенський собор у Галичі, так само й польські майстри, які працювали в Галицькому князівстві або «майстри від німців» у Володимиро-Суздальській землі, створили типовий для давньоруської архітектури хрестово-купольний храм

з галереями, то творці галицьких ротонд ввели в давньоруське мистецтво відверто романські типи церков, незнайомі та не канонізовані на Русі» [8, с. 45].

У XII ст., коли ще не простежувалося різкого розмежування між східною і західною церквами після офіційного розколу 1054 р., білокам'яні ротонди в середовищі християн Галицької Русі ототожнювалися з православною в минулому країною – Великою Хорватією, а також з місіонерською діяльністю на Сході святих Кирила і Мефодія. Дуже цінні дослідження в цьому напрямку провів Володимир Ярема (Патріарх Дмитрій), підтвердивши думку, що ротонди давнього Галича та центральноєвропейських країн зобов'язані своїм походженням центричним спорудам Великої Моравії [23, с. 28-32].

Серед архітектурних пам'яток стародавнього Галича відома ще одна ротонда-квадрифолій, яку відкрив і частково дослідив 1935 р. археолог Я. Пастернак, а її ґрунтовніше вивчення здійснив дослідник давньоруської архітектури М. Каргер 1959 р. [10, с. 28-32]. Церква постала як рідкісний тип центричної споруди – ротонда з чотирма симетрично скомпонованими апсидами. Архітектурні деталі, виявлені під час археологічних розкопок, переконують у романському характері споруди. Знайдені гранчаста колонка та фрагмент архівольта свідчать про те, що храм мав перспективний портал. На думку Я. Пастернака, виявлена ним церква в с. Побережжя Тисменицького району Івано-Франківської області була колись храмом Борисоглібського монастиря, як і всі інші ротонди Давнього Галича, що функціонували переважно як монастирські церкви. Існування монастиря на базі церкви «Полігон» біля Спаської двірської церкви можна вважати явищем доволі типовим для практики давньоруського містобудування.

Дослідник М. Каргер детально окреслив архітектурне середовище, з якого вийшов зодчий храму в с. Побережжя, вказавши на близькі за технікою будівництва й особливостями декорування пам'ятки, обстежені на території Польщі, Чехії, Угорщини, збудовані впродовж X – XIII ст. На основі таких спостережень стає очевидним, що згадана ротонда-квадрифолій була споруджена в другій половині XII ст., хоча окремі дослідники датують пам'ятку XII – XIII ст.

Третя центрична споруда середньовічного Галича Я. Пастер-

нак ідентифікував з Воскресенською церквою за назвою урочища Воскресенське, де вона була виявлена. Четверта галицька ротонда – це храм пророка Іллі, який діяв аж до початку XIX ст., а відтак був розібраний на матеріали, використані для спорудження Митрополичих палат у Крилосі. 1884 року її залишки розкопали Л. Лаврецький та І. Шараневич. Планувальна схема споруди, отримана в результаті розкопок 1884 р., змусила М. Каргера провести в 1955 р. нові, більш ретельні дослідження [11, с. 70-71].

Особливістю планування пам'ятки є тричленна структура: кругла ротонда з пілястрами, до якої зі сходу приєднана апсида (вівтарна частина) та прямокутний об'єм із заходу, який виконував функцію не притвору, а оборонно-вартової вежі. Зразки пам'яток з аналогічною композицією об'ємів можна знайти в архітектурі Центральної Європи, зокрема, у Чехії та Моравії (ротонда святого Іржі в Ржіпі, освячена 1126 р., костел святого Варцлава в Лібоуні, перша половина XII ст.); в Угорщині (Морігені, XIII ст.); у Словаччині (Шалов, XIII ст.); у Польщі (ротонда св. Пророка в Стрельно, друга половина XII ст.) [8, с. 42].

Увагу дослідників неодноразово привертала унікальна архітектурна пам'ятка – храм-ротонда святого Миколая в Перемишлі. На її рештки натрапили ще в XIX ст. у криптах латинської катедрі, розташованій неподалік Замкової гори. 1961 року тут були проведені археологічні розкопки [25]. У 1996–98 рр. М. Прокса та З. П'яновський повторно досліджували пам'ятку та виявили нові фундаментні конструкції всередині храму [26].

За планом Миколаївська церква – це ротонда з округлою навою та скругленою на три чверті апсидою зі сходу, з фундаментним кільцем у наві під внутрішніми опорами. Довжина ротонди становить 15 м, а ширина – 11 м. Храми-ротонди з внутрішнім кільцем опор відомі у вітчизняній архітектурі й раніше, зокрема, за такою конструктивною схемою була побудована за часів княгині Ольги перша церква на Київській горі [5, с. 524-558].

Надійним матеріалом для датування перемиської ротонди є розміри кам'яних блоків, з яких змуровано храм. Їхня довжина коливається від 53-х до 90 см, а висота – від 26-ти до 40 см. З блоків такої величини мурували стіни окремих пам'яток Галицького князівства другої половини XII – початку XIII ст., приблизно тоді, коли в Галичі спорудили ротонду пророка Іллі [3, с. 15-26]. Серед храмів на території сучасної України

найближчими до перемиської пам'ятки (за параметрами і за датуванням) є Михайлівська ротонда XIII ст. у Володимирі [12, с. 85] та Олешківська ротонда [21, с. 40-48]. Храми, споруджені на цьому етапі історії культової архітектури Галицької Русі, відзначаються більшою різноманітністю типів і посиленою декоративністю архітектурних форм. Стильовий вплив на них романського мистецтва значною мірою відбувався через територію Угорщини.

Варто згадати і дерев'яні церкви-ротонди в Україні, які, хоч і будувалися пізніше, у добу козаччини, однак, без сумніву, наслідують давніші зразки. Зразком є дерев'яна ротонда в с. Угорці (Підгірне) біля Золочева та в Буську (Львівщина). Ці споруди з восьмигранною навою перекриті над усім простором єдиною банею. Як і муровані середньовічні ротонди, збудовані з дерева, центричного типу церкви частково зводилися на Поділлі, Покутті та й у Центральній Україні (Стара Ягольниця, Стецева, Горохолин, Сухостав) у XVII – XVIII ст., у період поширення унії на правобережних землях [24].

Храми-ротонди княжої доби, що збереглися цілком або частково в західній та південно-західній частині українських територій, засвідчують поширення християнства на Русі задовго до традиційної дати хрещення її князем Володимиром. Компактні муровані ротонди репрезентують ранній період храмової архітектури Галицької Русі й позначені впливами центральноєвропейської, зокрема, угорської архітектури, що розвивалася тоді в руслі романського стилю.

Наявність у давньогалицькій архітектурі культових споруд у вигляді ротонд свідчить про помітний вплив великоморавських архітектурних традицій на вітчизняне муроване й дерев'яне будівництво. Ним позначені церкви багатьох країн Центральної Європи, куди сягала візантійська місія з Моравії. З утвердженням і поширенням романського стилю, особливо з його експансією на сході в XI – XIII ст., тип культової центричної споруди був запроваджений на Русі, передовсім на південно-західних її землях, надалі, набувши розвитку в будівництві дерев'яних храмів Правобережжя в XVII – XVIII ст..

Попри стильові ознаки, які споріднюють давньогалицькі храми центричного типу із західними зразками, можна зауважити такі їх особливості (у техніці мурування, у розплану-

ванні, у декоруванні інтер'єрів з використанням керамічних рельєфних плиток), які доводять приналежність цих пам'яток до місцевої архітектурної традиції, що синтезувала мистецькі здобутки і Великої Моравії, і Візантії.

1. Боровський Я. Ротонда, капище і дорога стародавнього Києва. Отчий край '85 / за ред. М. Жулинський. Київ : Молодь, 1985. С. 181–185.
2. Воронин Н. Н. Зодчество Смоленска XII – XIII веков. Ленинград : Наука, 1979. 413 с.
3. Диба Ю. До проблеми графічної реконструкції церкви Іллі у княжому Галичі. *Вісник Інституту «Укрзахідпроектреставрація»*. 1999. Ч. 10. С. 15–26.
4. Диба Ю. Етноконфесійна приналежність ротонд X–XIII ст. українсько-польського та українсько-угорського порубіжжя. *Народознавчі зошити*. 2000. № 2. С. 222–227.
5. Диба Ю. Ротонда 961–962 років у межах найдавнішого городища на Старокиївській горі. *Записки НТШ. Праці Археологічної комісії*. 1998. – Т. ССXXXV. С. 524–558.
6. Иоаннисян О.М. Новые исследования одного из памятников галицкого зодчества XII века. *Советская археология*. 1983. №1. С. 231–244.
7. Иоаннисян О.М. Храмы-ротонды в Древней Руси. Иерусалим в русской культуре. 1994. С. 100–147.
8. Иоаннисян О.М. Центрические постройки в галицком зодчестве XII века. *Краткие сообщения Института археологии АН СССР*. 1982. Вып. 172. С. 39–46.
9. Каргер М.К. Вновь открытые памятники Волинского зодчества XII–XIII веков. *Ученые записки Ленинградского государственного университета*. 1958. Вып. 252. С.3–33.
10. Каргер М.К. К истории галицкого зодчества. *Краткие сообщения Института археологии АН СССР*. 1976. Вып. 146. С. 53–59.
11. Каргер М.К. Основные итоги раскопок древнего Галича в 1955 году. *Краткие сообщения Института археологии АН СССР*. 1960. Вып. 81. С. 70–71.
12. Кучинко М. Історія міста Володимира Волинського від найдавніших часів до середини XIX століття (у світлі соціотопографії) / М. Кучинко, Г. Охріменко, В. Петрович. Луцьк : Волин. обл. друк., 2004. 260 с.
13. Малевская М.В., Раппопорт П.А. Декоративные керамические

- плитки древнього Галича. *Slovenska archeologia*. Bratislava. 1978. XXV. I. С. 87–98.
14. Могитич І.Р. Архитектура Галицкой и Волынской земель XII – XIV веков в свете новых открытий. *Архитектурное наследство*. 1990. №37. С. 209–222.
 15. Могитич І. Нариси архітектури української церкви. Львів : [б.в.], 1995. – 48 с.
 16. Могитич І. Р. З історії міжслов'янських зв'язків у сфері ранньосередньовічної архітектури. Галицько-Волинська Русь та західні слов'яни X–XIII століть. З історії міжслов'янських зв'язків / редкол. Я. Д. Ісаєвич [та ін.]. Київ : Наукова думка, 1983. С. 22 – 25.
 17. Могитич І.Р. Особливості техніки мурування і архітектурних форм Галицько-Волинського зодчества (X–XIV століть). *Археологія*. 1990. № 4. С. 56–68.
 18. Пастернак Я. Старий Галич. Івано-Франківськ : Плай, 1998. 347 с.
 19. Татищев В.Н. История Российская. М. : Л. : Наука, 1964. Т. III. 338 с.
 20. Тимошук Б.А. Декоративные плитки XII–XIII веков из Василева. *Краткие сообщения Института археологи АН СССР*. М., 1969. Вып. 120. С. 112–113.
 21. Томенчук В.П. Олешкінська ротонда. Археологія дерев'яних храмів Галицької землі XII–XIII ст. Матеріали археологічних досліджень 1981–1984 рр. Івано-Франківськ : Гостинець, 2005. 168 с.
 22. Фіголь М. Галицькі ротонди. Галич і Галицька земля : збірн. наук. праць. Київ-Галич, 1998. С. 135–140.
 23. Ярема В. Кам'яні свідки місіонерської діяльності слов'янських апостолів. *Православний вісник*. 1971. № 1. С. 28–32.
 24. Ярема В. Українська християнська архітектура Українське сакральне мистецтво: традиція, сучасність, перспективи : матеріали міжнародної наукової конференції (Львів, 4–5 травня 1993). Львів : Свічадо, 1994. С. 61–68.
 25. Kunysz F. Premys`l za Piastow i ksiazat Ruskich. *Pradrieje Prienaysla*. Rzeszow, 1976. s. 64–66.
 26. Pianowski Z. Rotunda sw. Mikolaja w Premyslu po badaniach archeologiczno-architekonicznych w latach 1996–1998. *Premysl*, 1998. 90 s.
 27. Szaraniewich J. Oresultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halocza w r. 1884,1885. *Lwow*, 1886. S. 6.

References:

1. Borovs'kyj Ja. (1985). Rotonda, kapyshhe i dorogha starodavnjogho Kyjeva [Rotunda, Shrine and the Route of Ancient Kyiv]. In Otchyj kraj '85. K. : Molodj. S. 181–185. (In Ukrainian).
2. Voronyn N.N. (1979). Zodchestvo Smolenska XII–XIII vekav [Architecture of Smolensk in the 12th–13th Centuries]. – L. : Nauka. (In Russian).
3. Dyba Ju. (1999). Do problemy ghrfachnoji rekonstrukciji cerkvy Illi u knjazhomu Ghalychi [Addressing the Issue of Graphic Reconstruction of the Church of St. Elijah in princely Halych]. In Visnyk Instytutu “Ukrzakhidproektrestavracija”. Lviv. Ch. 10. S. 15–26. (In Ukrainian).
4. Dyba Ju. (2000). Etnokonfesijna prynalezhnistj rotond X–XIII st. ukrajinsjko-poljsjkogho ta ukrajinsjko-ughorsjkogho porubizhzhja [Ethnic and Confessional Affiliation of 10th–13th-century Rotundas of Ukrainian-Polish and Ukrainian-Hungarian Border Zones]/ In Narodoznavchi zoshyty. № 2. S. 222–227. (In Ukrainian).
5. Dyba Ju. (1998). Rotonda 961–962 rokiv u mezhakh najdavnishogho ghorodyshha na Starokyjivskij ghoru [Rotunda of 961–962 within the Boundaries of the Most Ancient Settlement on Starokyivska Hora (Old Kyiv Hill)]/ In Zapysky NTSh. Praci Arkheologhichnoji komisiji. Ljviv. T. SSKhKhKhV. S. 524–558. (In Ukrainian).
6. Yoannysjan O.M. (1983). Novye yssledovanya odnogho yz pamjatnykov ghalyckogho zodchestva XII veka [New Research into another Monument of Galican Architecture of the 12th Century]. In Sovetskaja arkheologhija. № 1. S. 231–244. (In Russian).
7. Yoannysjan O.M. (1994). Khramy-rotondy v Drevnej Rusy [Rotunda Temples in Ancient Rus. Jerusalem in Russian Culture]. In Yerusalyim v russkoj kuljture. – M.. S. 100–147. (In Russian).
8. Yoannysjan O.M. (1982). Centrycheskye postrojky v ghalyckom zodchestve XII veka [Centrally-planned Buildings in Galican Architecture of the 12th Century]. In Kratkye soobshhenija Ynstytuta arkheologhyy AN SSSR. – Vyp. 172. – S. 39–46. (In Russian).
9. Kargher M.K. (1958). Vnovj otkrytye pamjatnyky Volynskogho zodchestva XII–XIII vekov [Newly Discovered Monuments of Volhynian Architecture of the 12th–13th Centuries]. In Uchenye zapysky Lenynghradskogho ghosudarstvennogo unyversyteta. – L: Yzd-vo LGhU. Vyp. 252. – S.3–33. (In Russian).
10. Kargher M.K. (1976). K ystoryy ghalyckogho zodchestva [Studying the History of Galican Architecture]. In Kratkye soobshhenija Ynstytuta

- arkheologhyy AN SSSR. M. Vyp. 146. S. 53–59. (In Russian).
11. Kargher M.K. (1960). Osnovnye ytohy raskopok drevnegho Ghalycha v 1955 ghodu [Major Results of Excavations of Ancient Halych in 1955.]. In Kratkyye soobshheniya Ynstituta arkheologhyy AN SSSR. M. Vyp. 81. S. 70–71. (In Russian).
 12. Kuchynko M. (2004) Istorija mista Volodymyra Volynsjkogho vid najdavnishykh chasiv do seredyny XIX stolittja (u svitli sociotopoghrafiji) [History of the City of Volodymyr Volynskiyi from Ancient Times to the Middle 19th Century (through the Lens of Social Topography)]. – Lucjk, 260 s. (In Ukrainian).
 13. Malevskaja M.V. (1978). Dekoratyvnye keramycheskye plytky drevnegho Ghalycha [Ornamental Ceramic Tiles of Ancient Halych]. In Slovenska archeologia. – Bratislava. XXV – I. S. 87–98. (In Russian).
 14. Moghytych Y.R. (1990). Arkhytektura Ghalycskoj y Volynskoj zemelj XII – XIV vekov v svete novykh otkrytyj [Architecture of Galician and Volhynian Lands in the 12th–14th Centuries through the Lens of New Discoveries]. In Arkhytekturnoe nasledstvo. M.. № 37. S. 209–222. (In Russian).
 15. Moghytych I. (1995). Narysy arkhitektury ukrajinskoj cerkvy [Outline of Ukrainian Church Architecture]. – Ljviv, 48 s. (In Ukrainian).
 16. Moghytych I.R. (1983). Z istoriji mizhslov'janskykh zv'jazkiv u sferi rannjoserednjovichnoji arkhitektury. Ghalycjo-Volynsjka Rusj ta zakhidni slov'jany X–XIII stolitj [Excerpts on the History of Inter-Slavic Links in Regard to Early Medieval Architecture. Galicia-Volhynia Rus and Western Slavs in the 10th–13th Centuries. Excerpts on the History of Inter-Slavic Links]. In Z istoriji mizhslov'janskykh zv'jazkiv. – K. : Naukova dumka. S. 22 – 25. (In Ukrainian).
 17. Moghytych I.R. (1990). Osoblyvosti tekhniky muruvannja i arkhitekturykh form Ghalycjo-Volynsjkogho zodchestva (X–XIV stolitj) [Peculiarities of Brickwork Techniques and Architectural Forms of Galician and Volhynian Architecture (10th–14th Centuries)]. In Arkheologhija. № 4. S. 56–68. (In Ukrainian).
 18. Pasternak Ja. (1998). Staryj Ghalych [Ancient Halych]. – Ivano-Frankivs'k. 348 s. (In Ukrainian).
 19. Tatyshhev V. N. (1964). Ystoryja Rossyjskaja [History of Russia]. – M. : L.: Nauka. – T. III. 347 s.(In Russian).
 20. Tymoshuk B.A. (1969). Dekoratyvnye plytky XII–XIII vekov yz Vasyleva [Decorative Tiles of the 12th–13th Centuries from Vasilev]. In Kratkyye soobshheniya Ynstituta arkheologhyy AN SSSR. M. Vyp.

120. S. 112–113. (In Russian).
21. Tomenchuk B.P. (2005). Oleshkinsjka rotonda. Arkheologhija derev'janykh khramiv Ghalycjkojizemli XII—XIII st. Materialy arkheologhichnykh doslidzhenj 1981–1984 rr. [Oleshkiv Rotunda. Archeology of Wooden Temples of Galician Land of the 12th–13th Centuries. 1981–1984 Archaeological Studies Records]. – Ivano-Frankivsjk : Ghostynecj. 168 s. (In Ukrainian).
 22. Figholj M. (1998). Ghalycjki rotondy [Galician Rotundas.]. In Ghalych i Ghalycjka zemlja. Zbirnyk naukovykh pracj. – Kyjiv-Ghalych. S. 135–140. (In Ukrainian).
 23. Jarema V. (1971). Kam'jani svidky misionersjkoji dijajnosti slov'jansjkykh apostoliv [Stone Witnesses of Slavic Apostles' Missionary Activity]. In Pravoslavnyj visnyk. № 1. S. 28–32. (In Ukrainian).
 24. Jarema V. (1994). Ukrajinsjka khrystyjansjka arkhitektura [Ukrainian Christian Architecture]. In Ukrajinsjke sakraljne mystectvo: tradycja, suchasnistj, perspektyvy. Materialy mizhnarodnoji naukojoi konferenciji (Ljviv, 4–5 travnja 1993). – Ljviv : Svichado. S. 61–68. (In Ukrainian).
 25. Kunysz F. (1976). Premys`l za Piastow i ksiazat Ruskich [Przemyśl during the reign of the Piasts and Rus Principality]. In Pradrieje Prienaysla. – Rzeszow. s. 64–66. (In Polish).
 26. Pianowski Z. (1998). Rotunda sw. Mikolaja w Premyslu po badaniach archeologiczno-architekonicznych w latach 1996–1998. [Rotunda of St. Nicolas in Przemyśl as a Result of Archaeological and Architectural Research in 1996–1998]. – Premysl. 90 s. (In Polish).
 27. Szaraniewich J. (1886). Oresultatach poszukiwan archeologicznych w okolicy Halocza w r. 1884,1885 [On the Results of Archaeological Research in Halych Neighborhood in 1884, 1885]. – Lwow. S 6. (In Polish).

ANNOTATION

Oleg Chuyko. Rotunda churches from the perspective of intercultural links of ancient halych in the 12th–13th centuries.

Background. This paper considers the issue of origin and stylistic identity of a specific type of sacred buildings, referred to in research literature as Great Moravian rotundas. We study conditions for popularity of such temples within the territory of Rus in the 11th–13th centuries, as well as

development of their three-dimensional structure and decor style under the artistic influence of the European Middle Ages, in particular, the Romanesque style.

Notwithstanding the suggested name, domed rotundas were built not only within the territories of the Great Moravian Empire, but also in the Crimea, the Caucasus region, the Byzantine Empire, on the Balkan Peninsula. It is this type of church that predominated at the early stage of temple construction on the lands of Southwestern Rus in the late 9th and 10th centuries due to advancement of Christianity from the Balkans and Moravia. Construction of centrally-planned temples (rotundas and quatrefoils) continued in ancient Galician architecture, both brickwork and wooden. Studying their design and spacing, brickwork techniques and decor features, researchers were able to define the achievements of the Galician architectural school which developed under the conditions of active cultural contacts between Ancient Halych and countries of Western and Central Europe. It is important to study not only purely architectural interactions in the Galician religious construction of the princely era, but also to consider it as a social and cultural phenomenon on the background of Ancient Halych's international links.

Objectives. The aim of this paper is to reveal stylistic identity of rotunda churches still surviving on the territory of Ancient Halych, as well as on the lands that used to be under Great Moravian rule or influence; to find out causes of their popularity during the Romanesque style domination and their subsequent role in the domestic religious construction.

Methods. In this paper we opt for the complex system approach due to the multilevel nature of the research object, since it concerns to the spheres of cultural studies, history, sociology, archeology and art criticism. Based on historical and sociocultural approaches, we provide insight into the evolutionary dynamics of cultural links between Galician Rus and Central and Western European countries, which predetermined to a great extent the nature of church architecture of Galician lands in the princely era.

We also resort to methods of chronological reconstruction, historical, source study and art criticism analysis and synthesis, which contributed to exploring historical, cultural and artistic processes in Southwestern Rus in the Middle Ages. Due to the research subject peculiarities we employ both speculative and empirical methods.

Results. Academic novelty of the research results lies in the fact that we address Ruthenian centrally-planned religious buildings holistically, in cultural terms and against the background of historical reality, as a result

of intercultural links between Galician Rus and other states of medieval Europe. We single out several objects among Ancient Galician rotunda churches and quatrefoil churches and analyze them from the perspective of stylistic inspirations in the Galician school architecture.

We also differentiate design features and stylistic peculiarities of Ancient Galician rotundas according to their correspondence with Western European art and style systems and local architectural tradition. We identify originality of the local architectural school of Ancient Rus in its western territories.

Basic concepts and conclusions of this paper might be used as the basis for studying and analyzing cultural and artistic heritage of Ukraine, as teaching aids in educational courses on the history of Ukrainian culture, cultural studies and regional ethnography. Research results might also be useful in museum and excursion practice when creating accompanying art-study texts.

Conclusions. We explore historical and cultural background to introduction in Galicia of centrally-planned buildings, for example, one of the ways of Christianity advancement from Great Moravia, as well as establishing close political contacts between the Kingdom of Galicia and Hungary, where most medieval religious objects of this type were discovered.

We find that, despite abundant signs of Western European influences, centrally-planned churches on the territory of Southwest Rus testify to the peculiarity of local architectural tradition, expressed in the brickwork technology, design and arrangement trends and unique interior decoration.

Key words: rotunda, quatrefoil, Romanesque style, apse, arrangement, architecture.

АННОТАЦИЯ

Олег Чуйко. Храмы-ротонды в контексте поликультурных взаимоотношений Древнего Галича XI – XIII веков. В предлагаемой статье затронута проблема происхождения и стилистической общности особого типа сакральных сооружений, известных в научной литературе под названием «великоморавские ротонды». Прослежены условия распространения таких храмов на территории Руси в XI – XIII вв. и формирование их объемно-пространственной структуры, а также стилистики декора, обозначенной художественными влияниями европейского Средневековья, в частности романского стиля.

Рассмотрены исторически-культурные предпосылки возникновения на

Галицкой земле центрических сооружений, в частности, один из путей проникновения сюда христианского вероучения из Великой Моравии, а также налаживание активных политических контактов между Галицким княжеством и Венгрией, где обнаружено наибольшее количество культовых объектов именно такого типа.

Определено, что, несмотря на выразительные признаки западноевропейских влияний, храмы центрического типа на территории Юго-Западной Руси свидетельствуют о своеобразии местной архитектурной традиции, выраженной в технологии каменного строительства, планировочно-композиционных закономерностях и уникальности декорирования интерьеров.

Ключевые слова: ротонда, квадрифолий, романский стиль, апсида, композиция, архитектура.